

הַלְבוּת תַּפְּלִין סִימָן מַב

(יד) חַד (י) זַמְנָא, (טו) *אָסוּר לְמַצֵּר בַּהּ (טז) זַוְיָ: הַגָּה וְאֵם הַתְּנָה עֲלֵיו מִתְחַלְהָ, (יז) בְּכַל עֲנָן (יח) שְׂרִי בִשְׁמ רַבִּינּוּ יִרוּחַס וּמְהִירָא. וְקִלְף הַמַּעֲבָד (יח) לְשֵׁם תַּפְּלִין אָסוּר לְכַתֵּב עֲלָיו (יט) דְּבַרְי חַל, דְּהַזְמָנָה (כ) *כִּי הָאֵי גֻּנָא (כא) *לְגוּף (כב) הַקְּדָשָׁה

בְּאֵר הַיֵּטֵב

ע"ד לפנותו אסור. וה"ה אם היה כ"ס והוסיף בו איזה דבר לשם תפלין וצו בה ע"ד לפנותו, אסור עד שיטל מה שחדש; ואם צר בה חזא זמנא אצמא למצר בו לעולם, אפלו לא זמנא אסור, מ"א ע"ש. ועין בתשובת שער אפרים סימן כא שהעלה דכל מה שהוא עושה על מקום הנצרך לתפלין לא דמטר להניח התפלין למטה ומעות בכיס שהוא למעלה ממנו ע"ש: (י) זמנא. נ"ל דקטן שצר בו תפלין אסור, אבל בדבר הנאסר בהזמנה לחוד לא מתסר בהזמנת קטן, דקטן יש לו מעשה ואין לו מחשבה. ופשוט דאין אדם אסור דבר שאינו שלו. ואם גנב בגד ועשה ממנו כ"ס תפלין, קנא בשנוי מעשה ואסור.

מִשְׁנֵה בְּרוּרָה

גנב בגד (יג) וחתכו ועשה ממנו כ"ס, דאז קנאה בשנוי מעשה ואסור. וקטן שצר בה תפלין בהפיס, שהזמין לקח, גספן נאסר, אבל דבר הנאסר בהזמנה לחוד, כמו שיתבאר, לא מתסר בהזמנת קטן, דקטן יש לו מעשה ואין לו מחשבה, אפלו גלו מחשבתם בדבורם: (יד) חד זמנא. אף שהיה רק לפי שעה שהוא דרך צורא, כיון שהיה בסתמא, מצרפין המעשה להתזמנה. אבל (יז) אם פרש בעת החזקה שהוא על מנת לפנותו, שרי להשתמש בו חל אחר-כך.²²² ואם עשה הכ"ס לשם תפלין וצו בה תפלין חזא זמנא אפלו (טו) על-מנת לפנותו אחר-כך, אסור למצר בה זווי. והוא הדין אם היה כ"ס עשוי, והוסיף בו איזה דבר לצרך תפלין לנאותו, הרי כמו שעשה הכ"ס לשם תפלין, עד שיטל מה שחדש. ועין בבאור הלכה: (טו) אסור. לעולם, אפלו (טו) לאחר שנתקלקל ואין ראוי עוד לתפלין וצריך גנייה.²²³ (טז) זווי. וכן שאר דברים, אפלו דבר שיש בה קדושה, כל שהוא למטה מתפלין כגון מזוזה, וכ"ל בסימן לב סעיף ח, ולא נקט זהו רק משום ספא. ולפי זה אין לתת סודו בכ"ס שהיה מחזק מתחלה לתפלין לבד; ואף על-פירא אין למחות בנה, דכיון דרגילין בנה הרי לה כאלו התנו מתחלה, וכ"ל בסעיף-קטן יא: (יז) בְּכַל עֲנָן. אפלו (יז) עשה הכ"ס לשם תפלין וגם צו בה (יח) בקביעות, שרי.²²⁴ כיון דהתנה בעת עשיה שיהיה יוכל לשנות כשיצוה, והנאי מהני (יט) להשתמש בהן אפלו בעודן בקדושתן, וכמו שכתוב סימן קנד סעיף ח; אף לתשימש מגנה לא מהני תנאי, והוא הדין אם יצוה לכתוב איזה דבר ברצועה הקבוע בתפלין שעליו דלא (כ) מהני, משום בזוי מצוה: (יח) לְשֵׁם תַּפְּלִין. הינו הפרשיות של תפלין, והוא הדין עוד המעבד להכתים של ראש או (כא) של יד, ואף דאין תקוק עליו הש"י מכל מקום גוף קדשה מקרי, וכל-שכן עוד המעבד לספרותה.²²⁵ או מזוזה: (יט) דְּבַרְי חַל. אבל להורידו מקדושתו, כגון לכתב עליו (כב) מזוזה שקדושתה קלה מתפלין או (כג) שאר דברי-תורה, מתר אפלו על עוד שנתעבד לספרותה. וגט (כד) הרי דבר של חל ואסור לכתבו על קלף המעבד לספרותה, אם לא שהתנה וברלקמן: (כ) כִּי הָאֵי גֻּנָא. שהוא על-ידי מעשה גמור, לאפוקי אם היה רק הזמנה בדבור בעלמא, או (כז) שהיה רק תקון הקלף.²²⁶ ושרוטטו לשמה.²²⁷ (כא) לְגוּף וְכִי. לאפוקי הזמנה לתשימיש קדשה, כגון עשיית כ"ס לתפלין או (כו) עבוד עוד לרצועות שהוא רק תשימיש קדשה, דמתר להקטיל אפלו לחל. ועין בבאור הלכה שבארנו דשלא במקום המעבד יש להחמיר בעבוד עוד לרצועות: (כב) הַקְּדָשָׁה. אבל הזמנה לגוף המצוה, כגון ציצית שולב ולוב סכה גר-תגובה, (כז) אפלו עשאן לקח לא מתסרי, דהזמנה לאו מלתא היא.²²⁸ וברלקמן בסימן תרלח סעיף א בהג"ה, ומטר להשתמש בהו חל אף בלי תנאי. ועין לעיל בסימן כא וברלקמן בסימן קנד שיש עוד

שְׂעִיר תְּשׁוּבָה

עבה"ט. ועין בתוה"אר סימן ט' שד מוכח דאם זמנה לעולם, אפלו צר בה ע"ד זמנה אסור, וגם כתב דזקא בסודר שדך תשימו לחל צריך הזמנה לעולם, אבל אם עשה לו כ"ס לתפלין או שאמר לאמן עשה לי כ"ס תפלין, הרי הזמנה בלי דבור ואין צריך לחשב לעולם, עין שם, והביאו הא"י: מקרי צרך תפלין, לכן התיר שם בכ"ס התפלין שיש לו ב' כ"סין זה תחת זה, נ"ל דקטן שצר בו תפלין אסור, אבל בדבר הנאסר בהזמנה לחוד לא מתסר בהזמנת קטן, דקטן יש לו מעשה ואין לו מחשבה. ופשוט דאין אדם אסור דבר שאינו שלו. ואם גנב בגד ועשה ממנו כ"ס תפלין, קנא בשנוי מעשה ואסור.

בְּאוּר הַלְבָּה

משו כזמן אחר, אלא ודאי כמו שכתבנו. ואפשר עוד לומר, דאם עשה כ"ס לשם תפלין ואחר-כך צו בה מעות ואחר-כך צו בה תפלין, דאסור למצר בה זווי אחר-כך, כיון דבשעה שצר בה המעות לא בטלה בפרוש מההזמנה; ואולי דזוהו חשיב כבטול בפרוש, וצריך עיון. ודע עוד דמה שכתב הפג"ן אברהם בשם הטור דאם עשה הכ"ס לשם תפלין, אפלו אחר-כך על-מנת לפנותו אסור – ה"ר' בתרומות פרק גמור הדין (והובא בתרומות רע"א בירוד דעה סימן שסד ע"ש) לא סבירא לה כן. ואף על-פירא אין להקל למעשה, דדברי הטור שולחן-ערוך שם נובע מהמקוב"ן בספר תורת-אדם. ותיק של תפלין של יד, עין בפרי-מגדים בסימן קנד שמעבד לומר דאין עליו שם תשימיש קדשה, כי ה"ה ע"ד קטן שם תשימיש קדשה דאין עליו הש"י. ובמקום אחר בארתי בקמ"ה ראיות דאין כוונתו.²²⁹ וגם הפרי-מגדים עצמו כתב שם לבטול על זה וצריך עיון, וגם בסימן זה כתב בעצמו באש"ל אברהם הלפך; ועוד, דלא לשחמט אחר מן הפוסקים להשימינו דהאי דינא דרב חסדא דסודר דזמנה למצר בה וכי איני זקא בשל-ראש; ועוד, מקומות הוא מקובל. בכרכוב כ"ט ע"ב, דקמ"ה הנמרא שפי בריתות אהר"ד בענין זה, ואספן לשני דהא בריתא דתנא "צוור אדם תפלין עם מעותיו" איני בשליד. ואין לומר כן, דתפלין משמע תריותו, דאי לא הכי לתני תפלה, אם-כן הרי מוכח להדיא דאסור גם השליד, דהא מסתמא באינדך בריתא קמני גספן "לא נזר אדם תפלין עם מעותיו", כדמשמע פשוטית הנמרא, עין שם. ובדח"ק יש לומר דהאסור הוא משום רצועות שעליו שיש בהן הקשר של יד ודלדעת רש"י הוא גוף הקדשה, אבל אם כן איך יתכן הנמרי-יוסף ואיך פוסקים דפכרי דלא ברש"י, שמע מנה דהאי דינא דרב חסדא אשליד נמי קאי: * אסור למצר בה וכי. עין בתשובת שער-אפרים סימן כא שהעלה דכל מה שהוא עושה על מקום הנצרך לתפלין לא מקרי צרך תפלין, לכן התיר שם בכ"ס התפלין שיש לו ב' כ"סין זה תחת זה דמטר להניח התפלין למטה ומעות בכ"ס שהוא למעלה ממנו, עין שם [בה"ט]: * כִּי הָאֵי גֻּנָא. עין משנה ברורה. ועין בתשובת משה-נתיבות יצחק סימן נה דרוי שעשה להכיח סת"מ הרי גספן הזמנה לגוף הקדשה, וצריך מנה, ואסור להשתמש ממנו לחל אם לא התנה מעקרא. ודאיית בספר משנת אברהם שה"ס עליו מהא דיוצא דעה סימן ידעו ב"ר מקרי צרך תפלין כ"ד ה, עין שם. ובאמת יש לעיין הרבה בזה, דבדברי-הש"ס משמע בהרמב"ן במלחמות פרק קמא דסנה, אף בהרמב"ן עצמו מקל שם, הינו טעמא דאיהו פליג על עקר דין הזמנה לגוף הקדשה, מה שאין כן דידן. וקשייתו יש לשיב, דאפשר נחש איני שלא נעשה כיון לשם סת"מ²³⁰, והתמיכה גופא לא הרי כצר בה אדעתא דקביעותא, דאפשר דלא נהקדש של הדין וצריך להתייבא ושם נשפך דיו יתר מהנצרך על האות, עין שם, ודאיית דמה שכתב השער-אפרים ה"ל, וצריך עיון. וצריך טוב להתנות מתחלה בעת עשיית הדין: * לְגוּף הַקְּדָשָׁה. עין במשנה ברורה כמה שכתבנו "או עבוד עוד לרצועות", הוא מהנמרי-יוסף שהובא מגן-אברהם, והביאו הצמח-צדק והאליה רבה להלכה. אמנם יש לעיין קצת בזה, דהנה הפרי-מגדים שאר לבטול בצורך עיון על האי דצמח-צדק, לפי דעת רש"י שסבירא לה דמקום הקשר של הדלית יריד הוא קדשה עצמה, נמצא דהעבוד הוא הזמנה לגוף הקדשה. אולם ראיתי בצמח-צדק שרמ"ם שם לעיין בתוספות שם במגלה כ"ו ע"ב, כי באמת כמעט כל הפוסקים חולקין על רש"י, והשלחן ערוך גספן לקמן בסימן קנד סתם דלא קונה. ועוד נראה לי, דאפשר דאפלו לדעת רש"י הדין והדלית הם הלכה למשה סיני, מכל מקום לזמן-שלא נקשר הרצועה בהמצוה הזנה ענין אין שם הזמנה עליה על-ידי העבוד, ולא נמי לעבוד של הקלף, דהתם העבוד הוא הקנה שיתכתבו עליה, ולכן מתק משעשה העבוד הוא הזמנה, מה שאין כן כאן דהעקר הוא הליכויש על ראשו ועל ידו, הקשייה של הרצועה בהקציצה היא הזמנה למנוח זו ולא העבוד, דאפלו אחר העבוד ענין אין על העור שום שם רצועה, ואפלו אחר שיתכתבו לרצועות ענין אין הרצועה מונעת למנוח עד שיתקצרה בהקציצה, דכאן היא מונעת לגוף הקדשה הינו הלכישו, שעל-ידיה נהקדש הי"ד (והש"י) ונהדל"ח, כי פשוט שעל-ידי עשייה לבר לא נהקדש ענין האותיות. וסבירא זו משו

שְׂעִיר הַצִּיּוֹן

(יג) פרי-מגדים: (יד) פרי-מגדים (יז) וְכִי לְחַתוּת, (טו) מגן-אברהם: (יז) פרי-מגדים: (יח) מסעיף ב ומסימן קנד סעיף ח: (יט) מגן-אברהם: (כ) שולחן-ערוך הגר"ז: (כא) פרי-מגדים, וכן הרמב"ם על זה כראיות בבאור הלכה: (כב) פרי-מגדים: (כג) ממה דרצה העלת שבת להמיר גט משום דיש בו קצת קדשה, דמטר לטלטלו בשבת משום דייכל ללמד ממנו דינים, ע"ש: (כד) ב"ח וּמְגַן אֲבָרְהָם וְאֵלֶּיהָ רַבָּה, דלא כט"ז, ע"ש: (כז) עין בבאור הגר"א ובהלכות ספרותה ברא"ש: (כח) אליה רבה וצמח-צדק: (כט) מגן-אברהם:

הלכות תפילין סימן מב

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק יז]

אָבֵל אִם פָּרַשׁ בְּעַת הַנְּחָה דְּהוּא עַל־קִמְנַת לְפָנוּתוֹ, שְׁרִי לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ חַל אַחֲר־קֶדֶשׁ.²²

22) ולגבי בית שיחדו לבית כנסת לזמן מסוים כגון עד שיעבור הרגל או היריד, כתב לקמן (סי' קג ס"ק נא) שאין זו הזמנה, ומותר אפילו בזמן שיחדוהו לבית כנסת לנהוג בו מנהג של חול.

[משנ"ב ס"ק יט]

לְעוֹלָם, אֶפְלוּ לְאַחַר שְׁנֵתֶקֶלְקֵל וְאֵין רָאִי עוֹד לְתַפְלִין וְצָרִיף גְּנִינָה.²³

23) כוונתו, שאסור להוריד את הסודר אפילו לקדושה קלה, ויש לגנוזו. וכן לענין ארון קודש שקבוע לעולם ונתישן ועשו ארון אחר, כתב לקמן (סי' קנד ס"ק לא) שאין להשתמש בארון הראשון לקדושה קלה, אלא יש לגנוזו. ושלא כדעת הט"ז המובא בשער הציון שם (ס"ק כג), שעדיף להוריד חפץ של קדושה חמורה לקדושה קלה מאשר לגנוזו, משום שבגניזה אין קדושה כלל.

ובביאור דעת החולקים על הט"ז, כתב בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"ד סי' מב), שאף הם מודים שגניזת החפץ חשובה כהורדה בקדושה יותר משימוש בחפץ לקדושה קלה, אלא שמ"מ עדיף לגנוזו משום ששימוש בחפץ לקדושה קלה הוא גנאי לקדושה הראשונה. ובאופן אחר ביאר שם, שאף על פי שגניזה היא הפחתה בקדושה יותר משימוש לקדושה קלה, מ"מ עדיף לגנוזו משום שבאופן דזה עדיין שמו עליו, מה שאין כן כשמורידו לקדושה קלה שמתבטל שמו מעליו.

[משנ"ב ס"ק יח]

וְגַם צַר בָּהּ בְּקִבְעוֹת, שְׁרִי.²⁴

24) וכיס שהזמינו מתחילת עשייתו להניח בו תפילין של רשי"י ושל ר"ת, כתב לעיל (סי' לד ס"ק יח) שמותר להניחן בו.

[משנ"ב ס"ק יח]

וְכַל־שֶׁכֶּן עוֹר הַמְּעַבֵּד לְסִפְרֵי־תוֹרָה.²⁵

25) ומטעם זה כתב לעיל (סי' לב ס"ק כו), שכשמכניס את העורות בסיד לעבדם, נכון שיאמר: 'אני מעבד עורות אלו לשם קדושת ספר תורה, ואני מתנה שלכשארצה אוכל לשנותו לכל דבר'.

[משנ"ב ס"ק כ]

או שֶׁהֵיָה רַק תְּקוּן הַקְּלָף.²⁶

26) וביאר בביה"ל לעיל (סי' לב ס"ח ד"ה בתחלת העבוד), שהכוונה למיחוי הקלף על ידי אבן הנקראת פימ"ס, וכיוצא בזה.

[משנ"ב שם]

וְשֶׁרְטוּטוֹ לְשִׁמְהָ.²⁷

27) לגבי שירטוט התפילין, כתב בביה"ל לעיל (שם ס"ו ד"ה ויש אומרים) שאין צריך שיעשה לשמה. ורק לגבי שירטוט בספר תורה ובמזוזה כתב הביה"ל שם (ס"ח ד"ה בתחלת העבוד), שיש אחרונים הסוברים שצריך שיעשה לשמה.

ומה שכתב המשנ"ב ששירטוט לשמה אינו אוסר להשתמש בו לחול, כתב הגר"ח קניבסקי (מזוזה ביתך סי' רצ שעה"צ ס"ק ג) שיתכן והוא רק בשירטוט של תפילין, אבל שירטוט של מזוזה שהוא הלכה למשה מסיני ורבים מצריכים בו לשמה, הרי הוא נחשב כמעשה האוסר להשתמש בו לדברי חול.

[משנ"ב ס"ק כב]

אֶפְלוּ עֲשֹׂאֵן לְכַף לֹא מְתַסְרִי, דְּהַנְּמָנָה לֹא מְלַתָּא הִיא.²⁸

28) וכן לגבי אמירת דברים שבקדושה כנגד בית הכסא, כתב השו"ע לקמן (סי' פג ס"ב) שאם הזמינו לבית הכסא ועדיין לא השתמש בו מותר לקרוא כנגדו, וביאר המשנ"ב שם (ס"ק ח) שהזמנה לאו מילתא היא. וכתב בביה"ל שם (ד"ה הזמינו) שאין בכך חילוק בין הזמנה על ידי דיבור לבין הזמנה על ידי מעשה.

[ביה"ל ד"ה תפילין חד זמנא]

וּבְמִקוֹם אַחַר בְּאֶרְתֵי בְּכֶמָה רְאִיּוֹת דְּאֵינוּ בְּכִנְיָ.²⁹

29) ובשעה"צ לקמן (סי' קנד ס"ק ז) כתב, שמלשון הברייתא (מגילה כו, ב) משמע שהשוותה דין תיק של תפילין של יד לדין הרצועות שהן תשמיש קדושה, ומשמע שהבית עצמו נחשב לעצם הקדושה.

[ביה"ל ד"ה כי]

דְּשֵׁם אֶרְיִי שְׁלֹא נַעֲשֶׂה כְּכִין לְשֵׁם סֵת"מ.³⁰

30) וכן כתב במשנ"ב לעיל (סי' לב ס"ק ח), שאין צריך לעשות את הדיו לשמה.

הלכות תפלין סימן מב מג

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק כב]

וענין לעיל בסימן כא ולקמן בסימן קנד שיש עוד נפקא-מנה בין קדשה למצוה.⁽³¹⁾

31 דהיינו, שלענין גוף המצוה קיימא לן שלאחר שנעשתה מצותו יכול לזרוק, ולענין גוף הקדושה קיימא לן שאף לאחר שבלה צריך לגנונו.

[משנ"ב ס"ק כג]

מיהו אם התחילה⁽³²⁾ לכתב על הקלף סת"ם או שאר כתבי הקדש⁽³³⁾, אפלו על הנר, אסור לכתב אחר-כך עליו דברי-חל לכלי ע'למא, שנה עשה מעשה של גוף הקדשה⁽³⁴⁾, ואפלו תנאי לא מהני בנה⁽³⁵⁾.

32 והתחלה זו, הורה הגרי"ש אלישיב (גנוי הקודש פ"ו הע' ו) שהיא אפילו בכתיבת אות אחת.

33 ולענין המתלמד בכתיבת סת"ם בדיו על קלף שעובר לשם סת"ם, הורה הגרי"ש אלישיב והגרי"נ קרליץ (גנוי הקודש שם ס"ד) שאף שאין הקלף טעון גניזה, מ"מ אין להשליכו בביון.

34 ולגבי ספרים מודפסים אם יש בהם קדושה, כתב לעיל (סי' מ ס"ק ד) שהדפסתם היא ככתיבה ויש בהם קדושה, וכן מבואר בשע"צ לקמן (סי' שלד ס"ק לו) שמצילים בשבת מפני הדליקה גם ספרים מודפסים. אך בשעת הדחק כשאין לו במה לכסותם, הביא במשנ"ב לעיל (סי' מ שם) בשם שו"ת חות יאיר (סי' קפד) וסתם בדבריו שנטה להקל לשמש בחדר שיש בו ספרים מודפסים (והוא דלא כמבואר בחות יאיר שהקל רק כשהודפסו על ידי נכרים שאינם מתכוונים לקדש את השם). וראה עוד מה שכתבנו לקמן סי' מג ס"ק כה.

ולענין קדושת ספרים שעדיין לא למדו בהם, כתב במכתבי החפץ חיים (מכתב פג) לגבי ש"ס שעדיין לא למדו בו, שמותר לקרוע ממנו דפים על מנת לצלמם לצורך הדפסה, מפני שאין ההדפסה נחשבת אלא כהזמנה, וקיימא לן שהזמנה לאו מילתא היא [כמבואר בשו"ע לעיל ס"א ובמשנ"ב ס"ק ו]. וביאר הגרי"נ קרליץ (יקרא דאורייתא עמ' מא), שהחפץ חיים לא התיר אלא לתלוש דפים מהספר, אבל לא התיר ביוון בגוף הספר עצמו. ובשו"ת אבני נור (י"ד סי' שעו) כתב, שרק ספרים שבתורה שבעל פה אין מתקדשים כשלא למדו בהם, אבל ספרים של תורה שבכתב יש להקפיד בקדושתם גם קודם שלמדו בהם, מפני שהדפסתם עדיפה מהזמנה.

ולגבי גליונות של ספרים חדשים בכתב יד, כתב במשנ"ב לקמן (סי' שלד ס"ק ג) להקל בקדושתו, מפני שנחשב כהתנו עליהן, וכן מטעם שהזמנה לאו מילתא. וכן כשקודה בספרים לצורך כריכתם ונעשים פירוורים מדפי הספר ולא מן האותיות, דעת הגרי"ש אלישיב והגרי"ח קניבסקי (גנוי הקודש פ"ח הע' יב ו-ג), שאם עדיין לא למדו בספרים אלו מותר להשליכם לאשפה, וגם ההיתר של המשנ"ב בגליונות חדשים אינו אלא בנייר עצמו ולא באותיות. אבל כשהותך גליונות מספרים חדשים שעדיין לא למדו בהם, הורה הגרי"ש אלישיב (שם ס"ו) שאין לזרוקם לאשפה אך אינם טעונים גניזה. ודעת הגרי"נ קרליץ (שם) שאם עוטפם היטב מותר גם לזרוקם לאשפה.

ולהניח על גבי קרקע ספר שעדיין לא למדו בו, דעת הגרי"ש אלישיב והגרי"פ שיינברג (גנוי הקודש שם הע' יט) שאין לבותו

בכך, ומ"מ אין צריך להניחו בגובה טפח, ודי לחצוץ בדף. וכן הורה הגרי"נ קרליץ (יקרא דאורייתא עמ' לט) שבשעת הדחק אפשר להניחם בהפסק כל שהוא. אמנם הגרי"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"א עמ' רמה) הורה להניח את ספריו רק על כסא וכדו'.

ולגבי דפים של מראי מקומות שהם כסימנים בלבד ומי שלא כתבם אינו מבינם, כתב בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"ב סי' עה) שאין בהם קדושה.

35 ולכתוב שמות שלא בתוך ספרים, כתב הרמ"א (י"ד סי' רעו ס"ג) שלכתחילה אסור כדי שלא יבואו לידי ביון. וביאר בשו"ת אגרות משה (י"ד שם סי' קלד) שאין כוונת הרמ"א שבשעת הדחק יש להתיר, שאם כך היה צריך לכתוב בפירוש שבשעת הדחק ולצורך מצוה מותר, אלא דאי כוונתו שאם עבר וכתב אינו מחוייב לקרצו ולגנונו, אלא יכול לכתחילה להשאירו אצלו ולשומרו שלא יבוא לידי ביון.

[משנ"ב ס"ק כד]

ואם פָּרַשׁ עַל-מִנְתַּלְּפָנוֹת⁽³⁶⁾.

36 משמע לכאורה שצריך לפרש בדיבור, וכדברי הפמ"ג (א"א ס"ק ז) שהובאו בביה"ל (ד"ה צר בה). אמנם, לענין המשתמשים בשק של תפלין לדברי חול, כתב לעיל (ס"ק יא) שאף על פי שמדינא אסור לעשות כן, מ"מ יש ללמוד זכות עליהם, שכיון שרגילים בכך, חשוב הדבר כאילו התנו על כך מתחילה.

[ביה"ל ד"ה לגוף הקדשה]

ובמקום הדחק יש להקל בכל ג'ני, כי הַתְּדָה יְחִידָהּ הוּא שְׁפַחְמִיר בְּהַזְמָנָה לְצִוְיָהּ⁽³⁷⁾.

37 ומכך שהקל בשעת הדחק, הורה הגרי"ש אלישיב והגרי"נ קרליץ (גנוי הקודש פ"ו הע' יח) שרק לגבי להשתמש בהם תשמיש של חול החמיר בביה"ל, אבל להצריכם גניזה אין חיוב כיון שאינו משתמש בהם, אך לא יורקם בביון.

סימן מג

דין איך להתנהג בתפלין בהפנסו לבית הפסא

[משנ"ב ס"ק א]

לְרִבּוֹתָא נָקַט, דְּאָפְלוּ לְהַשְׁתִּין, אָף-עַל-פִּי שְׁהוּא תְּזִי שֶׁל אָדָם, אָסוּר לְפָנָיו⁽¹⁾, וְכַל-שֶׁכֶּן שְׁלָא לְצַנְדָּה⁽²⁾.

1 ומי שחלץ תפיליו כדי להיכנס לבית הכסא, ולאחר שיצא משם חוזר ללבושן, כתב לעיל (סי' כה ס"ק מז) שאף אם היה בדתו לשוב ללבושן מיד, מי"מ צריך לברך, כיון שבבית הכסא אסור לו ללבושן ונדרתה ממנו המצוה.

2 ובטעם הדבר כתב המג"א שם, שבית הכסא לא עדיף מהבית הפנימי של בית המרחץ שאסור להיכנס לשם כשתפלין בראשו משום שנפיש וזהמיה כבית הכסא [כמו שכתב המשנ"ב לקמן סי' מה ס"ק ו], ורק לענין להשתין בהן הוצרכו לגיזרה של שמא יפנה בהן, שללא טעם זה היו מתירים כיון שהוא חייו של אדם. וראה להלן (סי' יט) שכתב שיש חולקים על המג"א. עוד כתב בביה"ל להלן (סי' ד"ה ואוחזן בימינו) בשם האור זורע, שיש לחלק בין מי שעובר בבית הכסא ובין מי שקובע את עצמו להיות שם, והוסף שעל פי זה יש לדחות קצת את ראיית המג"א ממרחץ.

עב באר הגולה

(כג) *מלתא היא (נ"י טוף פ' נגמר הדין): **ט' אַזְמְנָה וְלֹא צַר בַּהּ, או (ט) (כד) *צַר בַּהּ (כה) וְלֹא אַזְמְנָה,** ט שם ברכות ושם בסנהדרין

(כו) *שָׂרִי לְמַצַּר בַּהּ *זוּזִי:

מג דין איף להתנהג בתפלין בהפנסו לבית הכפסא, ובו ט' סעיפים:

א *אסור לִכְנֹס לְבֵית־הַכֶּסֶּא קְבוּעַ (א) לְהִשְׁתִּין (ב) בַּתְּפִלִּין (ב) שְׁבִרְאֵשׁוּ, גִּזְרָה שְׁמָא יַעֲשֶׂה בָּהֶם צַרְכָּיו. א ברכות כג ב שם יָבֹאֵם אוֹחֲזֵן (ג) בְּיָדוֹ, מִתֵּר לְהִשְׁתִּין בָּהֶם בְּבֵית־הַכֶּסֶּא קְבוּעַ: הגה והיגו דוקא כִּשְׂמֻשָּׁתִין מִיֵּשֶׁב

באר היטב

גרינגה, אפלו עשאן לכך לא מתסרי ומתר להשתמש בהן חל אפלו בלא תנאי ע"ש: (ט) צר בה. פרוש לפי שעה ולא אומנה להיות שם לעולם: (ב) שְׁבִרְאֵשׁוּ. ה"ה בדבדוע נמי אסור מה"ט, והא דנקט בראשו בא למעט אם אוחזן בידו, ר"ו מ"א ועין נ"צ. ובתשובת בית-יעקב סימן קע פתב דוקא בראשו מפני שהם בגלוי אבל בשליד שהם מכסים שרי, דלא גרע מאוחזן בבגדו וכדו ע"ש. והמחבר דיד-החרן חולק עליו והעלה להלכה בין בשליד או שִׁירְאֵשׁוּ אסור לכנס לבה, והספיק עם המ"א ונ"צ וכ"כ בספר בני-חניא. ועין תוס' בדמנחות דף לה ע"ב בד"ה אלו תפלין שבראש וכי' שהר"י דאורליני"ש מוסקף אם צריך לחלץ תפלין של יד כשנכנס לבה ע"ש [ועין בספר אליה רבה פלפול ארץ מזה]: (ג) בְּיָדוֹ. ר"ל בבגדו וכדו כנגד לבו כמ"ש בסעיף ה, ט"ז:

באר הלקה

נפרת בהמאור במסכת ספח וזה לשונו: והוא הדין לרצועות של תפלין אם בא לשנותן אחר העבוד קום שיחברם לקציצה הרשות בידו, שאינן נאסרות בהזמנה אף-על-פי שבעדן לשמן, עד כאן לשונו, ועין שם יתרה. אלא אם דהמאור סבירא לה דאין עליה יד הזמנה למצוה כל-זמן שלא קשרה בהקציצה, והכי נמי לדידן דסבירא לן דהניא הזמנה לגוף הקדשה, כל זמן שלא קשרה בהקציצה אין שם הזמנה עליה. ומכל מקום שלא במקום הצרף יותר טוב להחמיר בזה לצאת כל החפשות, כי לכאורה מהמנוקיי-יוסף שפחמיר בעור המעבד להכתים לא משמע כסבירא זו, ובמקום הדחק יש להקל בכל גווי, כי הנה"ח יחידא הוא שפחמיר בהזמנה לרצועה³⁷: * מלתא היא. עין מגן-אברהם שמצדד לפסק בהרמב"ן שחולק על זה. ולפי דברי הגר"א בבאורו שמתרין היטב שיטת הנה"ח והנמוקיי-יוסף בעלי סבירא זו, וגם הכיאו שהריש"א גס-בן סבירא לה דהזמנה לגוף הקדשה מלתא היא, קשה מאד להקל נגד כל הני רבנותא. שוב מצאתי לאחד מן האחרונים שכתב גס-בן דלמעשה יש להחמיר בסבירא הראשונה, וכן בתשובת משפנות-יעקב בסימן נה מרביע גס-בן לפסק בהרמ"א ודלא פמגן-אברהם. ודע דמה שכתבנו במשנה ברורה "מיהו אם התחיל לכתב וכי' ואפלו תנאי לא מהני בזה", בן מוכח מאלה רבה ופרי-מגדים ושאר אחרונים, ובאמת שכן מוכח גס-בן מהמגן-אברהם להמציא בו. והחיי-אדם מקל בתנאי גם בזה ולא ידעתי מנא לה: * צר בה. עין במשנה ברורה כמה שכתבנו: או שצר בה וכי' שהיה אז בדעתו למצר וכי', אף בדברי-מגדים משמע דבעיני צר בפרוש על-מנת למצר לעולם, השמטתי זה, דכל האחרונים לא הזכירו זה רק פתבו וכתבו אדעתא למצר בה תמיד, ועל פלם בהר"ן שהעמקתיו למעלה פתבו בפרוש דמחשבה גס-בן מהני לזה. ועוד אפשר לומר דהפרי-מגדים גס-בן מודה לזה, ולא נקט האי לשון אלא משום דרועה לסיים שם דאם צר בפרוש על-מנת לפנותו מתר אפלו צר כמה וכמה פעמים, כל דלא תפר כ"ס לתפלין, עין שם, נקט בזה גס-בן בפרוש, ודחק: * שרי למצר וכי'. עין במשנה ברורה כמה שכתבנו יש אומרים וכי', הוא מרש"י ברכות כג ע"ב ד"ה עם מעותיו וכי', עין שם. ועין בגמנוקיי-יוסף בפרק נגמר הדין שכתב גס-בן דכל זה בשטל התפלין, אבל כל זמן שהתפלין עליהם אסור, והעמיקו גס-בן האליה רבה, והגרי"ח העמיק דשרי למצר וז"ל ע"ש תפלין יחד, וצ"ע על זה ברכות כג ע"ב, ולפלא שלא זכר כלל דעת רש"י בזה. ודע, דנראה לי דמה שכתב הנמוקיי-יוסף אסור היגו רק שאין מדרף הפבד, וכמו שכתבנו בפנים, אבל לא אסור ממש, דאי לאו הכי יתרוץ הנקרא הרוקיא דהבריתא דלא יצר היגו עם המעות ממש וכנלא אומנה: ואפשר שזה טעם הגר"ו שהשמט. וכיורה דעה סימן שסד סעיף א, דאם נהנו בו המת אדעתא לפנותו ולא הזמינו מתחלה, מתר לאתר שפנהו: משמע דבעוד שקמת שם אסור להנות מהקבר, והנקרא מדימה אותם שם [בסנהדרין מוח] להדר. ולכאורה צריך עיון על השלחן-ערוך בזה, דמדמהשמיט דעת הנמוקיי-יוסף בזה משמע דסבירא לה על-כפול-פנים דמדינא לא נאסר הסודר להשתמש בו חל אפלו בעת שהתפלין שם, ושם סתם דאסור. ואפשר דארכא דמלתא נקט שם השלחן-ערוך, אי נמי דמשום סיפא נקט שם, עין שם, ודחק, וצריך עיון: * זוזי. עין בספר נהר-שלוש שכתב דהוא הדין דמתר להשתמש בו תשמיש מגנה, ודוקא לאתר ששטלו התפלין משם, והכיאו ראה לדבר, עין שם:

שער הציזן

(כח) עין שם ופרי-מגדים: (כט) לחם-חמודות ומגן-אברהם: (ל) אליה רבה ופרי-מגדים: (לא) מגן-אברהם: (לב) מגן-אברהם סעיף-קטן ה: (לג) אחרונים: (לד) נמוקיי-יוסף בפרק נגמר הדין: (לה) רש"י ברכות כג ע"ב ד"ה עם: (לו) מגן-אברהם ושאר אחרונים המוכחים בבאר היטב ופרי-מגדים בסימן מד, דלא כאלה רבה: (לז) ט"ו והגר"א ושי"א:

כשהולכין בדרך, אלא דנראה ללמד זכות דאיתן אנשים מסתמא הוי קמתנה בפרוש, וכן בההוא שכתב רמ"א דאן הקלף המעבד לשם תפלין אסור לכתב עליו דבר-יחול, ואנו רואין בכל יום שהסופרים מוכתבים על הקלפים שלהם כתבות וגשין ושאר דברי-רשות, אלא ודאי דמסתמא כשהסופרים מתקנים אותן תחלה דעתם להשתמש בהן הן לדבר קדשה או לדבר רשות. ולפי"ז פשיטא דמתר לכתב גט על קלף ששעבד לשם ס"ח, וכי"מ בא"ע סימן קכד ס"ב ברמ"א, ט"ז עין ב"ח וע"ת. ומיהו אם התחיל לכתב על הקלף או על הגר דבר קדשה, אסור לכתב אח"כ עליו דבר-יחול ולא מהני תנאי. וכל זה בקדשה כגון תפלין וס"ח, אבל לתשמיש קדשה מהני תנאי להשתמש בהן אפלו בעודן בקדשות כמ"ש בסימן קנ"ו ס"ח, אבל לתשמיש מגנה לא מהני כמ"ש ס"י קנא. ותשמישי מצוה כגון ציצית שופר לולב

משנה ברורה

נפקא-מנה בין קדשה למצוה³¹: (כג) מלתא היא. אף דבסעיף א קומא לן דמתר לשנות השל-ראש ולהורידו מקדשותו מטעם דהזמנה לאו מלתא היא, אף דשם הוא גוף הקדשה, (כח) שאני התם דעל-כפול-פנים עושה בהם קדשה קצת, אבל הכא הלא רועה לעשות בהם דבר-יחול, ולזה מהני הזמנה בגוף הקדשה. ועין במגן-אברהם שהביא דעות החולקין על זה וסבירא להו דאף בגוף הקדשה הזמנה אינה פלוס; ואף-על-פי-כן לענין מעשה יש להחמיר כסבירא הראשונה וכמו שכתבנו בבאור הלקה, ועל-כפול-פנים מהני (כט) תנאי בזה. מיהו אם התחיל³² לכתב על הקלף סת"ם או שאר כתיבי הקדש³³, אפלו על הגר, אסור לכתב אחר-כך עליו דבר-יחול לכלי עלמא, שזה עשה מעשה של גוף הקדשה³⁴, (ל) ואפלו תנאי לא מהני בזה³⁵: (כד) צר בה. פרוש, (לא) לפי שעה; וגם בסתמא, אפלו אם עשה כן פעמים הרבה אף שבכל פעם היה לפי שעה דרך צראי, לא נתקדש על-ידי זה; ואלא אם צר בה בקביעות, או שצר בה אפלו פעם אחת אף שצר בה אדעתא דקביעותא. והיגו שהיה אז בדעתו (לב) למצר בה תמיד, אפלו לא אומנה מעקרא גס-בן אסור, דהוי כאומנה וצר בה. ואם פרש על-מנת לפנותו³⁶, אפלו צר בה (לג) כמה פעמים וגם אומנה מעקרא, מתר, כל שלא עשה כ"ס לשם תפלין, וכנ"ל בסעיף-קטן יד: (כה) וְלֹא אַזְמְנָה. מעולם לשם תפלין: (כו) שָׂרִי. יש אומרים דהיגו דהסודר לא נתקדש על-ידי שצר בה פעם אחת בלי הזמנה, אבל כל זמן שהתפלין שם אין מדרף הפבד (לז) להניח יחד שם גם מעות, אלא (לה) יקשרם בקשר בפני עצמו:

א (א) לְהִשְׁתִּין. המגן-אברהם בסעיף-קטן ט פתב, דמה שכתב המחבר להשתין, לרבותא נקט, דאפלו להשתין, אף-על-פי שהוא חייו של אדם, אסור לכנסו, וכל-שכן שלא לצורך³⁷: (ב) בַּתְּפִלִּין שְׁבִרְאֵשׁוּ. הוא הדין (ב) בדבדוע נמי אסור מהאי טעמא, והא דנקט בראשו, בא למעוטי אם אוחזן בידו: (ג) בְּיָדוֹ. רועה לומר (ג) בבגדו